

УДК 334.732.2

DOI:10.32680/2409-9260-2021-1-2-278-279-24-29

СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волкова О.Г., Кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Одеський національний економічний університет, Україна

e-mail: oksanaaliantsv@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9136-7742>

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасного стану податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Визначено її проблемні питання та завдання. Показані основні етапи розбудови податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Окреслено інструменти ухилення від сплати податків за зовнішньоекономічними операціями. Вказано на заходи сприяння ефективному справлянню митних платежів. Запропоновано заходи забезпечення повноти використання фіскального потенціалу від оподаткування зовнішньоекономічних операцій.

Ключові слова: податкова політика, податкова система, оподаткування, зовнішньоекономічна діяльність, оподаткування зовнішньоекономічних операцій.

CURRENT STATE OF TAX POLICY OF UKRAINE IN THE FIELD OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Volkova Oksana, Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Odesa National Economics University, Ukraine

e-mail: oksanaaliantsv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9136-7742>

Abstract. The article is devoted to the analysis of the current state of tax policy of Ukraine in the field of foreign economic activity. The urgency of the issue of tax policy in the field of foreign economic activity at the present stage of development of the national economy and the action of the Free Trade Area with the European Union is determined. Its problematic issues and tasks in the conditions of intensification of free movement of inventory and capital between the states are clarified. The main stages of development of tax policy of Ukraine in the field of foreign economic activity are shown. The current stage of development of Ukraine's tax policy in the field of foreign economic activity has been identified: from 2016 to the present. The measures of tax policy in the foreign economic sphere at the present stage, aimed at improving the administration of tax benefits in the field of foreign economic operations, improving excise taxation, improving tax control in the field of transfer pricing, implementation of BEPS and others. The tools of tax evasion in foreign economic transactions are outlined. Measures to promote the effective collection of customs payments are outlined. The need to strengthen the stimulating potential of tax policy in the field of foreign economic activity, the implementation of import substitution policy, while stimulating the de-shadowing of export-import commodity transactions, counteracting the erosion of the tax base, improving the mechanisms of tax administration. Measures to ensure the full use of fiscal potential and stimulate the export of products with high added value from taxation of foreign economic transactions are proposed.

Key words: tax policy, tax system, taxation, foreign economic activity, taxation of foreign economic transactions.

JEL Classification: H200; H250; E620

Постановка проблеми в загальному вигляді. За останні п'ять років для національної економіки України істотно змінилися умови здійснення зовнішньоекономічних операцій з огляду на активізацію вільного руху товарно-матеріальних цінностей капіталу та робочої сили між державами, зменшення бар'єрів для міжнародної торгівлі, дією Зони вільної торгівлі, з одного боку та спаду ділової активності та закриття державних кордонів на початку 2020 року внаслідок дії пандемії COVID-19, з іншого боку. За таких умов, питання податкового регулювання зовнішньоекономічних операцій, систематизація досвіду України в цій сфері, є відкритим та зумовило обрану тему цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років. У наукових та практичних колах питання податкової політики постійно знаходиться в центрі уваги, починаючи з часів формування фінансової науки - представників школи меркантилістів, фізіократів, класичної школи у період XVI- XVIII ст. Серед сучасних українських вчених, праці яких присвячені обраної проблематики дослідження, варто виділити Пасічного М.Д. [1], Крисоватого А.І. [2], Мельник В.М. [3], Луценко І.С. [4] та ін.

У наукових колах існують різновекторні дослідження податкової політики: починаючи з дослідження теоретичних питань податкової політики [2] до висвітлення проблемних

аспектів оподаткування в умовах глобалізація світогосподарських зв'язків та євроінтеграційних завдань і пріоритетів, необхідність гармонізації оподаткування України з умовами законодавства ЄС [3,5,6].

Мета дослідження. Метою статті є моніторинг сучасного стану податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Основний матеріал. Важливість зовнішньоекономічних операцій для будь-якої економіки світу не викликає сумнівів. В Україні податкові надходження від зовнішньоторговельних операцій лише за 9 місяців 2020 року становили 43,6% податкових доходів та 32,8% загальних доходів Державного бюджету України; 6,3% ВВП країни розподіляється через цю категорію податкових надходжень.

До основних завдань податкової політики в зовнішньоекономічній сфері відносять:

- забезпечення дохідної частини бюджету за рахунок митних платежів від експортно-імпортних операцій;
- стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, забезпечення конкурентного середовища для залучення інвестицій і стимулювання підприємницької діяльності у зовнішньоекономічній сфері;
- максимального спрощення податкової системи і забезпечення її стабільності;
- скорочення можливостей до тінізації доходів від зовнішньоекономічної діяльності, розмивання податкової бази оподаткування;
- запобігання відпливу капіталу за кордон.

Зазначимо, теза, що в Україні «на податкову політику дедалі більший вплив чинять євроінтеграційні завдання і пріоритети» зберігає свою актуальність і в сьогодні [3, с.9].

Державна політика України в сфері оподаткування зовнішньоекономічних операцій в різні періоди часу поєднувала у собі фіскальний та регулюючий характер впливу на експортно-імпортні операції, зміщувала акценти з стимулювання або стримання експорту або імпорту певних груп товарів.

У сьогоднішні, світовим трендом в податкових реформах країн світу є полегшення податкового адміністрування, а в сфері зовнішньоторговельних операцій - застосування податків на міжнародну торгівлю протекціоністського характеру (захисні, спеціальні, антидемпінгові мита), протидія розмиванню податковою бази та її мінімізації за допомогою офшорних зон та ін.

Фіскальність податкової політики України в зовнішньоекономічній сфері залишається першочерговим завданням, а в умовах розширення державних видатків в період пандемії COVID-19, набуває особливої актуальності. Разом з тим, державний аудит Рахункової палати України ефективності діяльності державних фіскальних органів України свідчить про не забезпечення останніми ефективного податкового адміністрування, що призвело до неонадходжень до Державного бюджету протягом 2019-2020 рр. [7].

Податкова політика, яка є інструментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, має бути спрямована на створення сприятливих умов розвитку позитивного зовнішньоторговельного балансу, залучення іноземних інвестицій, заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Для України податкову політику в сфері зовнішньоекономічної діяльності поділяють на відповідні етапи, в залежності від завдань, які поставали у ці періоди (рис.1).

З огляду на тематику цього дослідження зупинимося на заходах сучасного етапу розбудови податкової політики в зовнішньоекономічній сфері. Сучасний період розбудови податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності розпочався з 2016 року з реалізації в режимі тимчасового застосування Розділу IV Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, який стосується торгівлі та питань, пов'язаних з торгівлею, зокрема — створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Відбулися зміни у сфері митного регулювання, в т.ч. скасування/поетапне зниження ставок ввізних мит обома сторонами Угоди та адміністрування походження товарів, а також безмитних тарифних квот.

У 2016 році відбулися зміни для експортерів зернових і технічних культур, яким відновлено право на відшкодування ПДВ. До цього часу операції з експорту зернових і технічних культур звільнялися від оподаткування ПДВ, крім експорту цих культур агровиборниками.

На виконання Угоди про вільну торгівлю між Україною та Європейським Союзом щодо поступового зменшення діючих ставок ввізного мита до 0% на тролейбуси та легкові автомобілі з електродвигуном, наприкінці 2015 року скасовано ввізне мито на транспортні засоби з електричними двигунами.

З 10.11.2016 року з метою забезпечення національної безпеки та стабільності роботи металургійних підприємств встановлені нульові ставки ввізного мита на відходи та брухт чорних металів замість діючих у розмірі 5%.

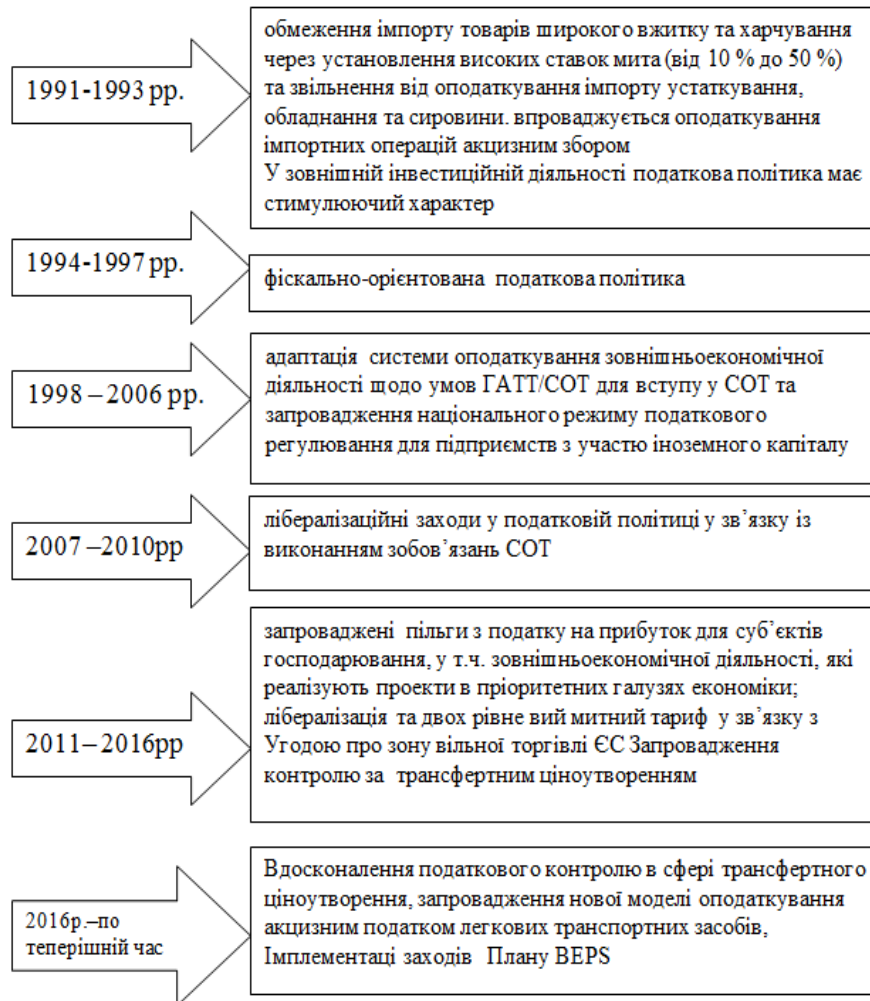

Рис.1. Етапи становлення та розбудови податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Джерело: складено за даними [1-3]

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною з ЄС щодо наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до мінімального рівня, діючого в ЄС з 2016 року по цей час продовжується підвищення ставок акцизного податку на алкогольні напої та тютюнові вироби, що відповідає європейській тенденції посилення фінансової ролі акцизного оподаткування, але посилює контрабанду зазначених підакцизних товарів. З 01 січня 2025 року мають бути дотримані вимоги Директиви Ради Європейського Союзу № 2011/64/ЄС від 21.06.2011 року про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів щодо частки акцизу у середньозваженій роздрібній ціні продажу сигарет як мінімум 60%.

Крім того, з метою вдосконалення адміністрування податкових пільг в сфері зовнішньоекономічних операцій:

- встановлено нульову ставку акцизного податку на спирт етиловий, який використовується для виробництва харчового оцту, парфумерно-косметичної продукції та продукції технічного призначення;
- для забезпечення контролю за цільовим використанням спирту встановити перелік вимог до підприємств, які отримують спирт за нульовою ставкою акцизного податку, та передбачити, що такі підприємства мають бути обладнані витратомірами отриманого спирту і витратомірами обсягу виробленої продукції, інформація з яких щоденно передається в контролюючі органи;
- визнано податковими агентами операторів поштового зв'язку, експрес-перевізників, які здійснюватимуть нарахування та сплату податкових зобов'язань з податку на додану

вартість до бюджету у разі ввезення на митну територію України товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, у несупроводжуваному багажі.

У 2018 році запроваджено нову модель оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів: нарахування акцизного податку легкових транспортних засобів здійснюється за єдиною формулою, яка складається з базової ставки, помноженої на коефіцієнт об'єму двигуна та коефіцієнт транспортного засобу, внаслідок чого, істотно зросла питома вага акцизного податку від транспортних засобів.

Сьогодні продовжується вдосконалення податкового контролю в сфері трансфертного ціноутворення, імплементація заходів Плану BEPS. З цією метою Міністерство фінансів активно запроваджує кращі світові практики боротьби з розмиванням оподаткованої бази й виведенням прибутку з-під оподаткування (BEPS), а також веде постійну роботу щодо вдосконалення умов конвенцій про уникнення подвійного оподаткування.

Аналіз наукової літератури та статистичних даних дозволив систематизувати проблемні питання податкової політики в сфері зовнішньо-економічної діяльності в Україні [1-6]:

- відсутність збалансованості між регульовальною та фіскальною функціями податків;
- недостатню економічну обґрунтованість установлених видів і ставок податків з експортно-імпортних операцій;
- наявність великої кількості податкових пільг, у багатьох випадках економічно не обґрунтованих;
- недосконалість адміністрування акцизного податку з імпортованих товарів.

Потрібно зазначити, що в Україні обсяги мінімізації сплати ПДВ набуло критичних масштабів та відбувається на таких підставах: штучне формування податкового кредиту за допомогою використання фіктивних банкрутів, фальшивих накладних дієвих підприємств і накладних попередніх податкових періодів, здійснення віртуальних фінансово-господарських операцій, реалізація продукції через спрощену систему оподаткування, здійснення операцій фіктивного експорту. На відміну від більшості інших країн (окрім деяких країн СНД), в Україні переважна частина податкових надходжень втрачається через наймасштабніші інструменти ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування (рис.2).

Рис.2 Інструменти ухилення від сплати податків

Джерело: складено за даними [8]

«Формування податкової політики в Україні має передбачати створення умов для зростання ВВП й інших позитивних зрушень у розвитку соціально-економічної системи, забезпечення надійної фінансової бази функціонування держави, внесення змін до Податкового кодексу з метою виконання Угоди про асоціацію, а також поступову імплементацію інших заходів податкової політики ЄС і податкових механізмів його країн-членів із поступом у економічному розвитку й детінізації економіки» [3].

Резервами зростання надходжень митних платежів є підвищення рівня організації митно-

го контролю, розширення податкової бази за рахунок скорочення переліку митно-тарифних пільг та запровадження експортного мита на вивіз сировинної та низькотехнічної продукції.

Сприяння ефективному справлянню митних платежів передбачає:

- розроблення та реалізацію системи моніторингу результативності та ефективності контролю митної вартості, класифікації товарів, визначення країни походження, правомірності використання пільг та преференцій із сплати митних платежів;
- модернізацію системи контролю за визначенням митної вартості та організацію центру цінової інформації з метою створення інтегрованої довідкової цінової бази даних;
- запровадження пост митного контролю та підвищення ефективності здійснення митного аудиту, яке оцінюватиметься на підставі фактично сплачених податків до державного бюджету, результатів розгляду судових справ та їх подальших перспектив.

Висновки. Враховуючи вагомий вплив податкової політики на стан зовнішньоекономічної діяльності, подальші дослідження з обраної проблематики доцільно провадити в напрямі посилення її стимулюючого потенціалу на розширення експортоорієнтованого виробництва, проведення політики імпортозаміщення, одночасно з стимулюванням детінізації експортно-імпортних товарних операцій, протидії розмиванню податкової бази, вдосконалення механізмів податкового адміністрування, в тому числі спрощення податкових процедур для учасників зовнішньоекономічних операцій з дотримання прозорості та публічності при здійсненні податкових перевірок.

З метою повноти використання фіскального потенціалу від оподаткування зовнішньоекономічних операцій, стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю вбачається за доцільним:

- запровадження оподаткування цифрової економіки та введення податку на цифрові послуги: он-лайн діяльність, рекламні послуги, цифрові транзакції;
- встановлення експортних мит на сировину (зернові, метал) з одночасним запровадженням інструментів державної підтримки переробки сировини та виготовлення готової продукції (пільгове кредитування);
- подальше вдосконалення законодавства в сфері трансфертного ціноутворення.

Список літератури

1. Пасічний М. Д. Податкова політика України в сучасних умовах. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 7(2). С. 123-128
2. Крисоватий А. І., Мельник В. М., Кошук Т. В. Сутність та концептуальні основи формування податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів. Економіка України. 2016. № 1. С. 35—51.
3. Мельник В. М., Кошук Т. В. Податкова політика України в умовах імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Фінанси України. 2016. № 7. С. 7-25
4. Хомутенко В.П., Хомутенко А.В., Волкова О.Г., Луценко І.С. Фінансова політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Харків: «Діса плюс», 2018. 370 с.
5. Луценко І.С. Основні етапи реалізації податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Ефективна економіка. 2011. № 1 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=449>.
6. Рижикова Н. І., Бірченко Н. О. Податкова політика України в умовах гармонізації податкового законодавства до вимог європейських стандартів. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2016. Вип. 177. С. 137-146.
7. Звіт про результати аудиту ефективності діяльності Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Рахункова палата України. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2020/34-3_2020/Zvit_34-3_2020.pdf (дата звернення 19.03.2021)
8. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики/ Інститут соціально-економічної трансформації Центр соціально-економічних досліджень CASE-Ukraine. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/Pdf/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf> (дата звернення 19.03.2021)
9. Звіт Рахункової палати України «Про результати аудиту обґрунтованості планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходжень акцизного податку з тютюну та тютюнових виробів до Державного бюджету України. Київ, 2019. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/29-2_2019/zvit_29-2_2019.pdf (дата звернення 19.03.2021)

References

1. Pasichnyj M. D. (2016) Tax policy of Ukraine in modern conditions. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Seriya : Ekonomika*, 7 (2), 123-128 [in Ukrainian]
2. Krysovatyj A. I. & Mel'nyk V. M. & Koschuk T. V. (2016) The essence and conceptual bases of tax policy formation in the conditions of European integration processes. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 35—51 [in Ukrainian]
3. Mel'nyk V. M. & Koschuk T. V. (2016) Tax policy of Ukraine in the conditions of implementation of the Association Agreement with the European Union. *Finansy Ukrainy*, 7, 7-25 [in Ukrainian]
4. Khomutenko V.P. & Khomutenko A.V. & Volkova O.H. & Lutsenko I.S. (2018) *Finansova polityka u sferi zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti: navchal'nyj posibnyk*. Kharkiv: «Disa Plus» [in Ukrainian]
5. Lutsenko I.S. (2011) The main stages of implementation of tax policy of Ukraine in the field of foreign economic activity. *Efektivna ekonomika*, 1[in Ukrainian]
6. Ryzhykova N. I. & Birchenko N. O. (2016) Tax policy of Ukraine in the conditions of harmonization of the tax legislation to requirements of the European standards. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, 177, 137-146 [in Ukrainian]
7. Accounting Chamber of Ukraine(2020) Report on the results of the audit of the effectiveness of the State Fiscal Service of Ukraine, the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2020/34-3_2020/Zvit_34-3_2020.pdf [in Ukrainian]
8. Institute for Socio-Economic Transformation Center for Socio-Economic Research CASE-Ukraine Comparative analysis of the fiscal effect of the use of tax evasion / avoidance instruments in Ukraine: new challenges Retrieved from <http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/Pdf/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf> [in Ukrainian]
9. Accounting Chamber of Ukraine (2019) About results of audit of validity of planning and efficiency of control over completeness of charge and timeliness of receipts of the excise tax on tobacco and tobacco products to the State budget of Ukraine Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/29-2_2019/zvit_29-2_2019.pdf [in Ukrainian]